

onbehaaglijk' werd 'ook voor hen die het onafhankelijkheidsstreven van harte hadden toegejuicht.' (91)

Dit boekje is uiteraard vooral van belang voor wie geïnteresseerd is in de cultuurgeschiedenis van de Europese bovenlaag in Nederlands-Indië. Toch zijn er wel raakvlakken te signaleren met de autochtone cultuur. Belangwekkend is dat Wybrands voordat hij zich ontpopte als reactionaire 'revolverjournalist' en 'inlanderhater' 'een warme raadgever' was voor een jongere Javaanse vakbroeder. (49) Angelie Sens geeft aan hoe na de Tweede Wereldoorlog en de soevereiniteitsoverdracht gepoogd is met Nederlandse steun de Indonesische journalistiek 'op een hoger plan te tillen.' (87) Deze publicatie brengt ons in aanraking met vele boeiende persoonlijkheden. Om er nog enkele te noemen: het echtpaar Busken Huet en W. R. baron van Höevell.

De auteurs hebben zich op het gekozen terrein terdege georiënteerd. Toch hebben zij nog wel enkele steken laten vallen. Op pagina 62 wordt een gouverneur-generaal getooid met verkeerde voorletters ('B. D.' moet 'B. C.' zijn). Dat, zoals daar vermeld, de muiterij op de Zeven Provinciën door Indonesisch marinepersoneel in gang is gezet, staat mijns inziens op gespannen voet met de waarheid.

Ph. M. Bosscher

A. Wentholt, ed., *In kaart gebracht met kapmes en kompas. Met het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap op expeditie tussen 1873 en 1960* (Heerlen: ABP, Utrecht: KNAG, 2003, 382 blz., € 35, ISBN 90 6601 014 2).

In 1873 werd het Aardrijkskundig Genootschap opgericht, met als doelstelling 'de vermeerdering van de kennis van het aardrijk.' In de eerste eeuw van zijn bestaan heeft het genootschap dat doel onder andere nagestreefd door het uitzenden of ondersteunen van expeditie naar streken die nog niet of niet afdoende in kaart waren gebracht, vooral in de Nederlandse koloniën in oost en west. Bij het honderdvijftienvintigjarig bestaan van het genootschap (het *Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap* sedert 1888) is over die expeditie (in totaal zo'n veertig) in het Tropenmuseum een tentoonstelling gehouden en een prachtig geïllustreerd boek verschenen, dat de expeditie in kaart brengt zoals de expeditie verre streken in kaart brachten.

Verreweg de meeste expeditie gingen naar Nederlands-Indië. Nadat de eerste voorzitter, P. J. Veth, al bij de oprichting de regering had aangeboden onderzoek te gaan doen in Atjeh, trok in 1877 de eerste expeditie dwars door Midden-Sumatra, mede om de afvoermogelijkheden te bestuderen voor daar gewonnen delfstoffen (steenkool). Die expeditie zelf was geen onverdeelde succes — onder andere omdat de plaatselijke bevolking in het geweer kwam tegen de Nederlandse indringers — maar het vierdelige wetenschappelijke verslag, dat tussen 1879 en 1892 uitkwam (met onder andere ook een fotoalbum, iets nieuws) wel. Inmiddels waren ook andere expeditie op touw gezet of gesubsidieerd, vooral naar de oostelijke archipel (de Kei-eilanden, Flores, Timor), maar ook naar Atjeh, Celebes en Nieuw-Guinea. Verder vertrokken er in de negentiende eeuw reizigers met steun van het (KN)AG naar de poolstreken, Midden-Arabië, Noord-

Amerika en Zuidwest-Afrika. Het meest succesvol was de tocht van de antropoloog H. F. C. ten Kate naar de indianen in het zuidwesten van de Verenigde Staten (1882-1883). Ten slotte werden er vanaf 1901 ook expeditieën uitgezonden naar Suriname, waar in korte tijd de binnenlanden in kaart werden gebracht. De laatste expeditie werd nog in 1959 uitgezonden naar het Sterrengebergte in Nieuw-Guinea. Al die expeditieën hadden geografische, economische, etnografisch-linguïstische en natuurhistorische doelstellingen en wat de reizigers uit die verre streken meebrachten werd dan ook verdeeld over zulke uiteenlopende instellingen als het Koninklijk Instituut voor de Tropen, het Rijks-herbarium en het Rijksmuseum voor Volkenkunde. Expeditieverslagen verschenen in het *Tijdschrift* van het KNAG of in aparte monografieën. Van een flink aantal van deze expeditieën (in het bijzonder de expeditieën met een etnografische opbrengst) wordt in het onderhavige boek verslag gedaan.

Het boek opent met een historisch overzicht, waarin de redacteur de verbanden bespreekt tussen de activiteiten van het genootschap en het Nederlandse imperialisme zoals dat zich in de late negentiende eeuw ontplooipte. 'De handel volgt de wetenschap' is de teneur (en de titel) van deze bijdrage, maar eigenlijk lag de verhouding andersom, want het was wel een zeer praktisch georiënteerde wetenschap die het Aardrijkskundig Genootschap propageerde. Het genootschap was meer een koloniale lobby dan een wetenschappelijk gezelschap; het eerste voorstel, om naar Atjeh te gaan, was duidelijk bedoeld om de pacificatie van dat gebied te ondersteunen. Na deze inleiding volgen de beschrijvingen van de vierentwintig geselecteerde expeditieën, wat een nuttig, maar bij tijd en wijle ook tamelijk saaie lectuur van de voorbereidingen en de routes van de verschillende tochten oplevert. De derde afdeling van het boek bestaat uit een catalogus van (ook in kleur afgebeelde) etnografische voorwerpen die door de leden van de expeditieën zijn meegenomen. De laatste afdeling ten slotte omvat enkele thematische essays over de bijdrage van de expeditieën aan verschillende wetenschappen, zoals de etnografie, de cartografie, de geologie en de biologie. Ook de geodetische plaatsbepaling, de fotografie en de rol van de Koninklijke Marine komen hier ter sprake. In een bijlage volgt nog een overzicht van alle expeditieën buiten Europa die (mede) mogelijk zijn gemaakt door het (KN)AG.

Er is veel goeds over dit boek te zeggen. Er is veel werk gestoken in het reconstrueren van de verschillende expeditieën en bij de productie van het boek zijn kosten noch moeite gespaard. Ook zijn sommige essays zeer de moeite waard, in het bijzonder de bijdrage van Florence Pieters over de rol van P. J. Veth in de verbreiding van de denkbeelden van de Britse onderzoeker A. R. Wallace. Diens boek *The Malay Archipelago* (1869), waarin hij zijn stelling over de scherpe scheidslijn tussen de Aziatische en de Indo-Australische natuurwereld poneerde, vertaalde Veth in het Nederlands als *Insulinde. Het land van den orang-oetan en den paradijsvogel* (1870-1871) en hij gaf daarmee een geweldige impuls aan het onderzoek over het al dan niet bestaan van deze 'lijn van Wallace.' Maar een afgeronde studie naar de bijdrage van het KNAG aan de 'vermeerdering van de kennis van het aardrijk' is het boek niet geworden. En dat kon ook niet, omdat is afgezien van een systematische vergelijking (voor Indië met name — in Suriname had het KNAG weinig concurrentie) met expeditieën die door andere Nederlandse instanties zijn uitgerust of ondersteund. Te denken valt bijvoorbeeld aan de fameuze Siboga-expeditie, die in 1899-

1900 door de Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën werd uitgestuurd naar het oostelijk gedeelte van de Indo-Australische archipel. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is deze expeditie, die bedoeld was om de these van Wallace te onderzoeken, misschien wel de belangrijkste expeditie geweest die in de negentiende en twintigste eeuw naar Indië is uitgezonden. Maar omdat het KNAG er alleen zijdelings bij betrokken was, komt de expeditie ook maar terloops in het boek aan de orde. Helemaal ontbreken de expedities die door vertegenwoordigers van andere naties werden uitgezonden, in het bijzonder door de Duitsers. Onze oosterburen hadden een uitgesproken belangstelling voor de Indische archipel en door het feit dat nogal wat geleerden in Nederland een Duitse achtergrond hadden (zoals de Amsterdamse zoöloog Weber, die met de Siboga-expeditie meeging) hadden ze ook makkelijk toegang tot de Nederlandse koloniën. Nu lag het doen verschijnen van een samenvattende studie over alle expedities in Nederlands-Indië natuurlijk niet op de weg van het KNAG; dat het genootschap nu op degelijke wijze in kaart heeft gebracht wat het op dit vlak heeft gedaan is al heel mooi. Maar de behoefte aan zo'n overzichtswerk is er wel groter door geworden.

K. van Berkel

L. A. Quak, *G. A. van Rijnberk. Gerant van de Nederlandse geneeskunde in het interbellum* (Dissertatie Rotterdam 2005; Rotterdam: Erasmus publishing, 2005, 215 blz., ISBN 90 5235 177 5).

Ofschoon de auteur van dit boek nergens rept over een biografie, ligt het hier wel zeer dichtbij. Centraal staat in dit proefschrift de Amsterdamse hoogleraar Gérard Abraham van Rijnberk (1875-1953), die een vooraanstaande rol speelde in de Nederlandse geneeskunde in de eerste helft van de twintigste eeuw. De auteur volgt de beschrevene nauwgezet en zit hem in wetenschappelijke zin dicht op de huid, zodat de in de titel aangeduide 'gerant van de geneeskunde in dit land' ook in de verdere onderbouwing in het boek waargemaakt wordt. Wat Van Rijnberk als fysioloog voortbracht en de grote omvang van zijn oeuvre, wordt door Quak voor het voetlicht gebracht, waarbij als verdienste gezien mag worden dat de schrijver ook inzicht verschaft over de tijd en de omstandigheden waarin toen de geneeskunde, met name aan de medische faculteiten, bedreven werd. Komen we over de hoogleraar-fysioloog en over de hoofdredacteur van het *Nederlandsch tijdschrift voor geneeskunde* veel aan de weet, bepaald behelpen is het bij de vraag wat de man nu eigenlijk persoonlijk dreef. De ziel van de intellectueel wordt aan ons blootgelegd en in ruime mate passeert een stoet aan begenadigde geneeskundigen bij wie hij zijn kennis opdeed, met wie hij samenwerkte of die hijzelf opleidde. Echter, of deze gezaghebbende erudiet bijvoorbeeld over humor beschikte, aangenaam was in de omgang, of hij streng of mild opgevoed was en hoe hij op zijn beurt zijn kinderen ondersteunde op hun levensweg, of hij een gelukkig leven leidde met zijn twee echtgenoten (zijn eerste vrouw stierf in 1930) en of hij welgesteld was of amper rond kon komen, daarover wordt de geïnteresseerde lezer tamelijk in het ongewisse gelaten. Terecht merkt de auteur op dat

1900 door de Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën werd uitgestuurd naar het oostelijk gedeelte van de Indo-Australische archipel. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is deze expeditie, die bedoeld was om de these van Wallace te onderzoeken, misschien wel de belangrijkste expeditie geweest die in de negentiende en twintigste eeuw naar Indië is uitgezonden. Maar omdat het KNAG er alleen zijdelings bij betrokken was, komt de expeditie ook maar terloops in het boek aan de orde. Helemaal ontbreken de expedities die door vertegenwoordigers van andere naties werden uitgezonden, in het bijzonder door de Duitsers. Onze oosterburen hadden een uitgesproken belangstelling voor de Indische archipel en door het feit dat nogal wat geleerden in Nederland een Duitse achtergrond hadden (zoals de Amsterdamse zoöloog Weber, die met de Siboga-expeditie meeging) hadden ze ook makkelijk toegang tot de Nederlandse koloniën. Nu lag het doen verschijnen van een samenvattende studie over alle expedities in Nederlands-Indië natuurlijk niet op de weg van het KNAG; dat het genootschap nu op degelijke wijze in kaart heeft gebracht wat het op dit vlak heeft gedaan is al heel mooi. Maar de behoefte aan zo'n overzichtswerk is er wel groter door geworden.

K. van Berkel

L. A. Quak, *G. A. van Rijnberk. Gerant van de Nederlandse geneeskunde in het interbellum* (Dissertatie Rotterdam 2005; Rotterdam: Erasmus publishing, 2005, 215 blz., ISBN 90 5235 177 5).

Ofschoon de auteur van dit boek nergens rept over een biografie, ligt het hier wel zeer dichtbij. Centraal staat in dit proefschrift de Amsterdamse hoogleraar Gérard Abraham van Rijnberk (1875-1953), die een vooraanstaande rol speelde in de Nederlandse geneeskunde in de eerste helft van de twintigste eeuw. De auteur volgt de beschrevene nauwgezet en zit hem in wetenschappelijke zin dicht op de huid, zodat de in de titel aangeduide 'gerant van de geneeskunde in dit land' ook in de verdere onderbouwing in het boek waargemaakt wordt. Wat Van Rijnberk als fysioloog voortbracht en de grote omvang van zijn oeuvre, wordt door Quak voor het voetlicht gebracht, waarbij als verdienste gezien mag worden dat de schrijver ook inzicht verschaft over de tijd en de omstandigheden waarin toen de geneeskunde, met name aan de medische faculteiten, bedreven werd. Komen we over de hoogleraar-fysioloog en over de hoofdredacteur van het *Nederlandsch tijdschrift voor geneeskunde* veel aan de weet, bepaald behelpen is het bij de vraag wat de man nu eigenlijk persoonlijk dreef. De ziel van de intellectueel wordt aan ons blootgelegd en in ruime mate passeert een stoet aan begenadigde geneeskundigen bij wie hij zijn kennis opdeed, met wie hij samenwerkte of die hijzelf opleidde. Echter, of deze gezaghebbende erudiet bijvoorbeeld over humor beschikte, aangenaam was in de omgang, of hij streng of mild opgevoed was en hoe hij op zijn beurt zijn kinderen ondersteunde op hun levensweg, of hij een gelukkig leven leidde met zijn twee echtgenoten (zijn eerste vrouw stierf in 1930) en of hij welgesteld was of amper rond kon komen, daarover wordt de geïnteresseerde lezer tamelijk in het ongewisse gelaten. Terecht merkt de auteur op dat